

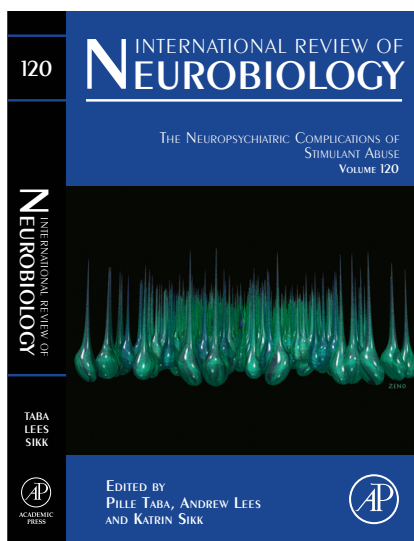
Raamatu „The neuropsychiatric complications of stimulant abuse“ tutvustus

Katrin Sikk¹, Pille Taba²

Rahvusvaheliselt tuntud sarjas „International Review of Neurobiology“ ilmuvad raamatud stimulantide tarvitamisest tingitud neuropsühhiaatrilistest häiretest. Raamatu toimetaja on biomeditsiini valdkonnas maailmas üks enam tsiteeritud teadlane professor Andrew Lees. Autorid on farmakoloogid, neuroloogid, psühhiaatrid, sõltuvushäirete spetsialistid, aga ka kultuuri- ja meditsiiniajaloolased üle maailma, sh on nelja peatüki autorid Eesti teadlased (Anti Kalda ja Aleksandr Žarkovski, Sulev Kõks, Jaanus Harro, Katrin Sikk ja Pille Taba).

Raamat koosneb 15 peatükist, milles on antud põhjalik ülevaade looduslike ja sünteetiliste stimulantide tarvitamise ajaloost, meditsiinilistest ja mittemeditsiinilistest kasutusvaldkondadest. Tutvustatud on psühhostimulantide farmakoloogiat ja epigeneetikat, nende uurimise loomudeleid. Eraldi on käsitletud klubinarkootikumide ja nn seaduslike uimasteid („legal highs“) ehk uusi psühhoaktiivseid aineid, mille kasutamine on kasvav üleilmne probleem. Stimulante ei ole käsitletud mitte niivõrd sõltuvuse, vaid eelkõige ajukahjustuse tüsistuste aspektist – s.t analüüsitud on neuroloogilisi ja psühhiaatrilisi häireid, mis võivad kaasa tuua ka püsiva tervisekahjustuse. Oma osa teemavalikus on ka Eestis kirjeldatud neuroloogilisel sündroomil, mis ilmneb omavalmistatud psühhostimulandi efedrooni (metkatinooni) kasutajatel.

Looduslike stimulantide on kasutatud juba aastatuhandeid. Efedra taime (*Ephedra sinica*, *Ma-huang*), mis sisaldab efedriini, kasutati iidse

The neuropsychiatric complications of stimulant abuse. Elsevier Academic Press, 2015, Edited by Pille Taba, Andrew Lees, Katrin Sikk. 402 pages. International Review of Neurobiology. Volume 120.

Hiinas ergutava ja hingamist parandava vahendina. Katapõõsa (*Catha edulis*) katinooni ehk efedrooni sisaldavate lehtede närimine on Araabia poolsaare ja Ida-Aafrika riikide põlisrahvaste ajalooline ning kultuuriline tava, mis on nüüdseks levinud paljudesse riikidesse. Inkad kasutasid kokalehti väsimuse, nälja ja janu peletamiseks. Euroopas puudus erinevalt teistest maailmakultuuridest looduslik stimulant, siin oli loodusliku prepaardina kasutusel oopium, mis sisaldab opioide, peamiselt morfiini ja kodeiini.

Kokaiini hakati laialdaselt kasutama Lääne ühiskonnas 19. sajandi teises pooles, kui puhas kokaiin eraldati kokalehtedest. Meditsiinis võeti kokaiin kasutusele lokaalse anesteetikumina, nohurohuna ja eksli-

kult ka kui tõhus oopiumisõltuvuse ravim. Amfetamiinitüüpi stimulandid sünteesiti esimest korda ligikaudu samal ajal kui kokaiin, aga kasutama hakati neid meditsiinis alles 1930. aastatel allergia ja astma ravimina, hiljem antidepressandina ja söögiisu vähendajana. Teises maailmasõjas kasutati amfetamiini sõdurite vastupidavuse ajutiseks parandamiseks. Praegu on amfetamiinid kasutusel äärmise rasvumise, narkolepsia ning tähelepanudefitsiidi ja hüperaktiivsuse sündroomi (ADHD) raviks.

Stimulantide kõrvaltoimed võivad olla seotud manustamise, võõrutuse või kroonilise tarvitamisega. Kõrvaltoimeid esineb sagedamini suuremate annuste ja pikaajase kasutamise korral. Esineb ägedat psühhoosi, meeleolu-, ärevus- ja isiksusehäireid. Kroonilise tarvitamise puhul on kirjeldatud erinevaid liigutushäireid, sh stereotüüpiat, koread, tikke ja düstooniat. On uuringuid, mis näitavad Parkinsoni tõve suurenenud tekkeriski metamfetamiini tarvitajatel. Stimulandid suurendavad ka insuldi riski ja langetavad krambiläve. Uute psühhoaktiivsete ainete puhul ei ole riskid kasutajatele teada. Erakorralise meditsiini osakondadesse satub järjest enam patsiente nn seaduslike uimastite mürgistusega, mis tõestab suurt ohtu tervisele.

Kuigi stimulantide tarvitamisega kaasnevad olulised riskid tervisele, uuritakse nende ainete potentsiaalselt kognitiivset võimekust parandavat toimet, sest loodetakse leida ohutu nootroopne simulant.

Arvestades teema aktuaalsust ja mitmekülgset kajastamist, võiks raamat huvi pakkuda laiale lugejaskonnale.

¹ Põhja-Eesti Regionaalhaigla,
² Tartu Ülikooli närvikliinik